УДК 336.71

Москаленко Н. В.
Горкавчук С. А.
Національний університет державної податкової служби України

ОФШОРНИЙ БІЗНЕС: НАСЛІДКИ ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЗАПОБІГАННЯ

У статті досліджено механізм функціонування офшорного бізнесу, проаналізовано його наслідки для фінансової системи України та сформульовано пропозиції щодо основних напрямків його запобігання.
Ключові слова: офшорний бізнес, офшорні юрисдикції, схеми відмивання брудних грошей, трансфертне ціноутворення, тіньова економіка.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації все більшою проблемою для фінансових систем усіх держав стає тенденція до зростання виведення капіталів в офшорні центри. Не оминула вона і Україну, адже у складі всіх великих українських груп є іноземні торгові компанії, розташовані в юрисдикціях з низьким рівнем оподаткування, через які проходять значні грошові потоки, що не підлягають оподаткуванню в Україні. Дана обставина, безперечно, негативно впливає на наповнення бюджету країни.

Оскільки використання офшорних схем з кримінальною та злочинною метою має потенційну загрозу для всієї країни, питання аналізу наслідків існування офшорного бізнесу в Україні та пошуку шляхів їх запобігання стає актуальним на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, що досліджують проблематику офшорного бізнесу, можна виокремити зарубіжних: А. Абалкіну, В. Балашова, К. Волкову, Т. Гаврилюка, та вітчизняних: Н. Сулік та А. Якушева.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Схеми, які використовуються в офшорному бізнесі, постійно видозмінюються та ускладнюються, адаптуючись до нових умов та вимог, зумовлених змінами законодавчої бази. Тому сучасні особливості функціонування цього глобального явища та комплексний науковий аналіз його наслідків для фінансової системи, а також пошук шляхів його запобіганню потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Головною **Метою дослідження** є обґрунтування теоретичних та організаційних основ функціонування офшорних юрисдикцій, аналіз наслідків функціонування офшорного бізнесу для фінансової системи України та розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо його запобігання.

Виклад основного матеріалу. Проблема офшорів для України не є новою. Найбільш гостро вона проявилася наприкінці 90-х, що пов'язувалося з укрупненням приватного бізнесу, проте й нині з кожним роком зростають обсяги офшорних операцій. Питання офшорного бізнесу має дві так звані сторони медалі: його можна розглядати як з боку держави: експлуатується сировинна та ресурсна база України, при цьому податкові відрахування до бюджету не надходять, а отже, економіці завдається збиток; так і з боку приватного капіталу: підприємці не отримують підтримки і захисту від державної влади, звичайно, як наслідок, вони не бачать сенсу бути спонсором соціальних ініціатив.

Але ми не будемо заперечувати той факт, що виведення українських компаній з офшорів дає змогу акумулювати капітал для покращання економічної ситуації, наповнення держбюджету, створення нових робочих місць, розвитку інноваційних технологій та інше.

У результаті експортно-імпортних операцій через офшорні утворення більша частина прибутку від реалізації залишається в розпорядженні іноземної компанії. Такі торгові компанії купують продукцію, вироблену в Україні, практично за собівартістю і потім реалізують покупцям за ринковими цінами. З прибутку від цієї операції в Україні не сплачуються податки, а виручка в іноземній валюті не потрапляє в національну банківську систему і виводиться з-під валютного контролю. Інший випадок, коли українська компанія купує сировину, а її продавцем є підконтрольна їй компанія з офшорної зони. Ціна покупки завищується так, щоб українська компанія отримала мінімальний прибуток. Основна частина доходу залишається компанії-продавцеві з офшору [1, с. 18]. У результаті таких операцій податок на прибуток не сплачується ані в Україні, ані в офшорі, при цьому гроші, розміщені за кордоном, де їх можна використовувати за бажанням власника без українського валютного контролю, зокрема їх можна вкласти в Україну у вигляді іноземних інвестицій.

Резюмуючи про досвід ведення офшорного бізнесу українськими підприємцями, наголосимо, що найбільшою популярністю серед них користуються такі юрисдикції, як Британські Віргінські Острови, Сейшельські Острови, Об'єднані Арабські Емірати, Беліз, Гібралтар, Мен, Маршалові Острови і Панама [2]. Існують також часткові офшори (мають пільгові ставки оподаткування, вимагають подання фінансової звітності), якими є Велика Британія, Кіпр, Гонконг, США. Зокрема, за даними Державної служби статистики України, обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України, що надходили від Кіпру, що є юрисдикцією, яка надає податкові пільги, становить 32,7%, Німеччина – 10,8%, Нідерланди – 9,6%, Австрія – 5,6%, Британські Віргінські Острови – 4,7% і т.д. від загальної суми ПІІ в Україну станом на 31 грудня 2013 року. У свою чергу, традиційно левова частку ПІІ з України в економіці країн світу припадає на Кіпр – 88,5% [3].

Як бачимо із таблиці 1, у Кіпр з України надійшло 5 818,5 млн доларів США, при цьому вхідний потік в Україну значно більший і становить 19 035,9 млн дол. США. Звідси можна зробити висновок, що основна сума, яка повертається в Україну у вигляді інвестицій, потрапляє в офшор іншими шляхами – не з України. Наведена статистика також свідчить, що операції з переказу коштів в офшори практично не відслідковуються вітчизняними регуляторами, оскільки всі запропоновані заходи спрямовані проти прямих платежів з України в офшорні країни (у банки або кінцевим одержувачам).

© Москаленко Н. В., Горкавчук С. А., 2014

Таблиця 1

Вхідні та вихідні інвестиційні потоки України станом на 31.12.2013 р.

	в Україну		з України	
	млн дол. США	частка, %	млн дол. США	частка, %
Кіпр	19 035,9	32,7	5 818,5	88,5
Усього	58 156,9	100,0	6 575,3	100,0

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [3].

Ніхто не сумнівається, що кошти, інвестовані в Україну з Кіпру, – це гроші українських компаній, які туди було виведено або у інші низькоподаткові території, а потім повернуті в Україну через Кіпр. Припустивши, що 20% від цієї суми не було сплачено у вигляді податку на прибуток підприємств, то втрачені надходження держави становлять близько 3 млрд 800 млн доларів США. Проте країни, які вважаються офшорними зонами, беруть із цього всі можливі вигоди. Про це свідчить те, що ВВП на душу населення в Ліхтенштейні, Сінгапурі, Люксембургу вищі, ніж у США [4].

Як правило, ці країни не цікавляться походженням коштів, які вкладаються у розвиток їх економік і становлять значну частку ВВП. Одним із джерел надходження таких капіталів є брудні кошти, для яких офшорні юрисдикції – можливість легалізувати і приховати всі сліди свого походження.

Зазначимо, що ті вигоди, які отримують держави від сумнівних капіталів, є короткостроковими у зв'язку з постійним бажанням переміщення в ті юрисдикції, де створюються більш вигідні умови для наступної легалізації, а якщо ці кошти вже легалізовано – для більш вигідного інвестування.

Незважаючи на певний позитивний ефект від розміщення коштів, отриманих злочинним шляхом, процеси відмивання брудних грошей мають потенційно руйнівні наслідки для економік країн-донорів, однією з яких виступає Україна.

Так, зокрема, легалізація брудних грошей підриває цілісність фінансового ринку України, що особливо відчутно завдяки збільшенню швидкості переміщення капіталів з країни. Уже не викликає сумніву той факт, що миттєве та стрімке переміщення сумнівних капіталів, у тому числі пов'язаних із злочинною діяльністю, можуть призвести до банкрутства банків та інших фінансових інститутів.

Неможливість держави проводити ефективну економічну політику і , як наслідок, існування та переміщення сумнівного капіталу, виражається у появі та розвитку великої тіньової сфери, здатної деформувати всю національну економіку (зростання інфляції, підрив легального сектору економіки).

Крім того, великі суми відмитих коштів ставлять під сумнів можливість здійснення грошово-кредитної політики держави, що відображається у частковій втраті можливості збирання податків, регулюванні бюджетних доходів та видатків, а також ефективного впливу на валютну політику [5, с. 6].

Таким чином, основними негативними наслідками функціонування офшорного бізнесу на території України є:

– недобросовісна податкова конкуренція та, відповідно, уникнення від сплати податків;

– нестабільність економіки у зв'язку з перспективою акумуляції в офшорних зонах великих обсягів капіталу;

– відплив капіталу;

– зростання тінізації економіки;

– зростання безробіття [6].

Як свідчить сучасна світова практика, корпорації та великі підприємства різних держав розробили складні схеми ухилення від оподаткування, які стимулюють рух тіньових капіталів, ключовим інструментом якого є трансфертне ціноутворення. При цьому схеми трансфертного ціноутворення постійно вдосконалюються.

Велика кількість описаних у фахових джерелах схем оформлення власності пов'язана з використанням англійської юрисдикції. При цьому власником проміжної англійської фірми є офшорна компанія (часто з Британських Віргінських островів або іншої офшорної країни, що не внесена в чорний список FATF). Таким чином, для України операції відбуваються з Великобританією і жодних санкцій на них ввести неможливо. Крім того, Великобританія не внесена «до переліку держав, у яких ставки податку на прибуток на 5 і більше відсоткових пунктів нижчі, ніж в Україні» [2]. Більше того, при веденні бізнесу у Великобританії можна використовувати «номінального директора», дані про якого і будуть висвітлені у відкритому реєстрі. Дані про бенефіціара залишаються в регуляторних органах країни, але у відкритий доступ не потрапляють. Українські контролюючі органи, навіть розуміючи, що використовується офшор, не можуть пред'явити реальних звинувачень. Таким чином, договір на експорт укладається з англійською фірмою, що має офшорного власника. Дана фірма платить податок у Великобританії, але вона також практично не отримує прибутку, як і український експортер. Весь прибуток на 3-му кроці дістається офшорній компанії, яка за реальною ціною продає товар реальному покупцеві.

З огляду на це, важливою умовою збільшення доходів Державного бюджету України у 2014 р. і в наступних роках є закон про трансфертне ціноутворення (ТЦУ), оскільки за рахунок трансфертних цін з нашої країни у типові і нетипові офшори останніми роками виводиться до 100 млрд грн, а держава втрачає до 20 млрд грн податків та зборів щорічно. Здійснюється це насамперед у результаті реалізації вітчизняної продукції за заниженими цінами пов'язаним особам (тобто переважно в межах однієї фінансово-промислової групи) у країни з нижчим податковим навантаженням, ніж в Україні. Так, при допомозі митно-прикордонної бази США вдалося простежити чітке ТЦУ на прикладі певного вантажу. З України було відправлено 10 тис. т вантажу із задекларованою ціною 700 дол. США за 1 т. Пройшовши через офшор (Беліз), цей самий товар було за документами продано до США вже по 1050 дол. Тобто дохід офшорних компаній становить 350 дол. США за 1 т. Отже, український бюджет недоотримав близько 30 млн гривень [7].

З іншого боку, цей закон має можливі негативні наслідки: заповнення такої документації потребує від платника податків створення спеціального підрозділу з великим штатом кваліфікованих фахівців (економіст, бухгалтер чи спеціаліст зі збуту не зможуть окремо сформувати пакет документів для контролю); можливість необ'єктивного рішення працівників податкових органів може привести до зростання так званого свавілля з їх боку. Ніякий жорсткий алгоритм не зможе врахувати всі нюанси ціноутворення, знижок і надбавок,

страхування, відрахувань на просування товару тощо. Підприємства потрапляють у повну залежність від податкових органів.

Податковий кодекс створює умови для боротьби з офшорами, проте завжди залишається можливість зареєструвати фірму-посередника в такій країні, у якій податки не відрізняються від українських, і через неї виводити прибуток в офшор, як це робиться і нині. Крім того, угоди швидше за все, будуть дробитися на більш дрібні (менше 50 млн грн.) [1].

Серед ефективних шляхів вирішення проблем, пов'язаних з офшорними зонами, можна виділити такі:

– розвиток продуктивної нормативно-правової бази стосовно діяльності офшорних зон;

– зростання регулятивних і контролюючих заходів стосовно офшорного бізнесу;

– оптимізація податкового навантаження залежно від певного стану діяльності ринку;

– посилення співпраці з міжнародними організаціями з метою гармонізації національного законодавства.

Очевидно, що для вирішення важливих завдань щодо регулювання офшорного бізнесу назріла нагальна потреба у створенні єдиного регулятивного і контрольного центру, яким, наприклад, міг би стати міжнародний інститут для регулювання і контролю оншорно-офшорних відносин, що виконував би такі операції:

– складання і постійне коригування переліку офшорних територій на основі параметрів та критеріїв, визначених міжнародним співтовариством;

– визначення і коригування рівня єдиної, уніфікованої глобальної ставки оподаткування для компаній, що проводять операції з країнами із офшорного списку та стягнення єдиного глобального податку;

– розробка формули алокації (узагальненої для всіх) податкового прибутку на основі загальних обсягів продаж, використання та вартості активів компаній, що проводять операції з країнами-офшорами;

– обмін інформацією з податковими органами всіх країн, компанії яких використовують офшорні послуги;

– створення і ведення спеціального реєстру юридичних осіб, зареєстрованих у країні-офшорі або компанії, яка хоча б раз проводила операції з країнами офшорного переліку;

– регулювання офшорно-оншорних трансакцій з метою забезпечення прозорості при забезпеченні банківської таємниці [8, с. 212].

Висновки та пропозиції. Незважаючи на економічну привабливість офшорних зон для бізнесменів, проведення операцій з ними негативно відбивається на економіці України, адже внаслідок цього держава втрачає величезні суми, які не потрапляють до державного бюджету. Становище ускладнюється ще й тим, що в Україні немає ефективної законодавчої бази для регулювання операцій, які здійснюються з офшорними юрисдикціями.

Законодавством має передбачатися застосування більш жорстких заходів щодо моніторингу та контролю офшорного фінансового сектору, запровадження проти країн і компаній спеціальних штрафів і серйозних санкцій у випадках порушення встановлених правових норм щодо боротьби з незаконними фінансовими операціями з відмивання грошей і кримінальних прибутків. Від держав, внесених до чорного списку, потрібно вимагати проведення масштабних реформ правової та контролюючої систем регулювання фінансового сектору. Визначальною для успішного вирішення даного питання буде ефективність співпраці міжнародних фінансових організацій і політичних кіл країн.

Список літератури:

1. Прокоф'єва С. В. Проблема офшорного бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / Прокоф'єва С. В. – Режим доступу : http://www.economics.crimea.ua/files/conference /crimea_feb_2014.pdf.
2. Про затвердження переліку держав (територій), у яких ставки податку на прибуток (корпоративний податок) на 5 і більше відсоткових пунктів нижчі, ніж в Україні : Розпорядження КМУ : від 25 грудня 2013 року № 1042-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/newsnpd?fromDate=25.05.2006&npdList_stind=81.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua
4. Особливості створення і діяльності офшорних підприємств та їх значення для держави та бізнесу : методичні рекомендації [Електронний ресурс] / Головне управління юстиції у місті Києві. – Режим доступу : http://justicekyiv.gov.ua/show/2238.
5. Shroder, R. William. Money Laundering: A Global Threat and the International Community's Response / R. William Schroder // Law Enforcement Bulletin, FBI. – 2001. – Volume 70. – № 5. – P. 2-10.
6. Манзюк О. О. Негативні наслідки діяльності офшорних зон та шляхи їх подолання в Україні / О. О. Манзюк // Європейський вектор економічного розвитку. – 2013. – № 2(15). – С. 172-178.
7. Карлін М. І. Виведення капіталів з України в офшори : причини, схеми, наслідки для фінансової системи та шляхи запобігання [Електронний ресурс] / Карлін М. І. – Режим доступу : http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/3016/1/karlin%20lntu.PDF.
8. Москаленко Н. В. Офшорний бізнес, тенденції його функціонування та регулювання / Н. В. Москаленко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 1. – С. 206-212.

Москаленко Н. В.
Горкавчук С. А.
Национальный университет государственной налоговой службы Украины

ОФШОРНЫЙ БИЗНЕС: ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ И ПУТИ ЕГО ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ

Резюме
В статье исследован механизм функционирования офшорного бизнеса, осуществлен анализ его последствий для финансовой системы Украины и сформулированы предложения по основным направлениям его предотвращения.
Ключевые слова: офшорный бизнес, офшорные юрисдикции, схемы отмывания грязных денег, трансфертное ценообразование, теневая экономика.

Moskalenko N. V.
Horkavchuk S. A.
National University of State Tax Service of Ukraine

OFFSHORE BUSINESS: IMPLICATIONS FOR UKRAINE'S FINANCIAL SYSTEM IN AND HOW IT'S PREVENTION

Summary
This paper investigates the mechanism of operation of offshore business, analyzes its implications for the financial system of Ukraine, propositions on major directions of its prevention.
Key words: offshore business, offshore jurisdictions, money laundering schemes, transfer pricing, shadow economy.

УДК 339.9

Николюк В. П.
Буковинський державний фінансово-економічний університет

ФІНАНСОВО-ІНФЕКЦІЙНІ ВПЛИВИ НА ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Досліджено боргові зобов'язання досліджуваних країн. Визначені та надані дані щодо банківського сектора, а саме: базові процентні ставки та показник інфляції. Окреслено вплив дефіциту балансу поточних платежів на обсяги імпорту.
Ключові слова: дефіцит, боргова криза, процентна ставка, інфляція, державні борги.

Постановка проблеми. Державна боргова політика є відображенням системи державного управління у фінансово-економічній сфері. Якщо така система має помилки чи є неузгодженість між діями уряду та національного банку, це може призвести до зростання податкового тиску і загострень у соціальній та фінансовій сферах.

Центральна і Східна Європа відчула найсильніший удар глобальної фінансово- економічної кризи, і після тривалого періоду динамічно-економічного зростання та успішної конвергенції з більш розвиненими західно-європейськими країнами пережила в 2009-2010 роках економічний спад, глибина якого була в середньому більша, ніж у Західній Європі.

Рецесія, яка почалась у Західній Європі, вибила з-під економік ЦСЄ основу на експорт, а «обміління» міжнародних потоків капіталу і відтягування інвесторів більшої частини грошей назад позбавили дані країни колишньої фінансової основи. Фінансово-інфекційні впливи, які відбулися в 2009-2012 роках, та й продовжуються й досі в країнах Центральної та Східної Європи відчутно впливають на макроекномічні показники (ВВП, експорт, імпорт).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна криза негативно вплинула на фінансові та бюджетні показники Європи та країн Центрально-Східної Європи, про це свідчать ряд наукових робіт, які були опрацьовані вітчизняними та зарубіжними вченими і науковцями. Так, Ніколайчук С. у своїй праці «Криза в Єврозоні: результат відсутності фіскальної дисципліни чи накопичення зовнішніх дисбалансів?» визначив фактори та умови, які спричинили розгортання кризи в єврозоні, та проаналізував можливі сценарії подолання цієї кризи. На думку автора, поточний кризовий стан єврозони став результатом не так відсутності фіскальної дисципліни в окремих країнах, як внутрішньої кризи платіжного балансу внаслідок накопичення зовнішніх дисбалансів у периферійних державах.

О.В. Кам'янецька в опрацьованому матеріалі роботи «Посткризовий розвиток країн ЦСЄ: соціальний та економічний аспект» дослідила тенденції соціального та економічного розвитку в країнах Центрально-Східної Європи у посткризовий період [1].

Щодо російських науковців, слід відзначити напрацювання Князева Ю.К., Куликової Н.В. «Долговой кризис в мире и проблема задолженности стран Центрально-Восточной Европы». Автори розглядають зростання суверенних боргів як продовження загальної кризи, яка стала зовніш-

© Николюк В. П., 2014